

SOKÜM MÜZELERİNDE HALK DANSLARININ MÜZELENMESİ: SORUNLAR, ÖRNEKLER, ÖNERİLER*

Museology of Folk Dances in ICH Museums: Problems, Examples, Suggestions

Doç. Dr. Pınar KASAPOĞLU**

ÖZ

Kökene dinsel inanç ve pratiklere dayanan, insanların duygu ve düşüncelerini bedenleri aracılığıyla aktardıkları, insanlık tarihinde zaman içerisinde yeni işlevler de kazanan “dans” birçok bilimin ortak çalışma alanlarından biri olan bir kültürel evrenseldir. Ritüelistik yapısı, zengin tarihsel birikimi ile özellikle halkbilimi, antropoloji, etnoloji gibi sosyal bilimlerin temel araştırma konularından biri olan halk dansları, geleneksel gösteri sanatlarımızdan birisi ve yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması için korunması gereken bir kültürel miras unsurudur. “Gösteri sanatları” başlığı altında ele alınan “geleneksel halk dansları”nın somut olmayan kültürel mirasın korunması ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde yer aldığı görülmektedir. Somut olmayan ya da yaşayan kültürel mirasın görünür kılınması süreci özünde bir müzeleştirme sürecidir. 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile “koruma” çalışmaları sırasında kullanılan mekânlardan biri de “müzeler” olmuştur. Sözleşmenin kabulünden sonra 2007 yılında, Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), müze tanımına “somut olmayan kültürel miras” kavramını ekleyerek somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir arada ve bağlamında yaşatılarak korunmasını amaçlamaktadır. Bu gelişmeler yeni ve çağdaş müze anlayışıyla SOKÜM müzeciliğinin de oluşmasına neden olmuştur. SOKÜM müzeleri toplumda farkındalık yaratma, yaşatma, canlandırma, aktarma ve topluluğun katılımını sağlama gibi yaklaşımlarla ön plana çıkmaktadırlar. Öte yandan müzelerde somut olmayan kültürel mirasın bu tür müze uygulamalarıyla nasıl hayata geçirilebileceği ve ne kadar başarılı olunabileceği de konunun uzmanlarınca halen tartışılmaktadır. Mevcut müze uygulamalarına bakıldığında, müzelenmesi zor SOKÜM alanlarından birisinin “gösteri sanatları” alanı ve bu alana ait unsurların olduğu görülmektedir. Türkiye’de gösteri sanatları koruma çalışmalarında müze uygulamalarının daha çok geleneksel halk tiyatrosu türleriyle (Karagöz, kukla, meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunları) sınırlı kaldığı, geleneksel halk dansları ve müziği konusunda uygulamaların/etkinliklerin yetersiz olduğu –hatta hiç olmadığı– gözlemlenmektedir. Geleneksel halk danslarımızın müzede sergilenmesindeki güçlükler kadar tarihsel süreçte yaşadığı kimi sorunların ve tartışmaların da bunun nedeni olduğu söylenebilir. Başta halk dansları, halk müziği ve bunlarla ilgili gösteriler geçmişte “folklorculuk” modasına kurban edilirken, halk danslarında “otantiklik”, “bağlamından kopma”, “sahneleme” ve “turistifikasyon” gibi sorunlu alanlar dün olduğu gibi bugün de dikkat edilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Buna karşın, uluslararası alanda gerek SOKÜM Sözleşmesi süreçlerinde gerek kültürel mirasın korunması bağlamında gerçekleştirilen konuyla ilgili önemli çalışmalar ve örnekler yer almaktadır. Bu örnekler incelendiğinde başta SOKÜM Sözleşmesi *Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı*’nda da yer alan; Fandango’nun Yaşayan Müzesi (Brezilya) (*Fandango’s Living Museum- Brazil*) gelmektedir. Bunun yanı sıra Müzelerde Etkileşimli Dans Yayılımı Projesi (*Interactive Dance Dissemination in Museums Project*) ve SOKÜM Olarak Dans Projesi (*Dance as ICH: New models of facilitating participatory dance events (Dance- ICH) Project*) geleneksel halk danslarının odağa alındığı önemli uygulama/etkinlik ve projeler arasında yer almaktadır. Bu örnekler geleneksel halk danslarımızın müzelenmesi konusunda esin kaynağı olabilecek örneklerdir. Türkiye’de sayıları giderek artan SOKÜM müzelerinde gösteri sanatları alanında gerçekleştirilen uygulamalar ve etkinliklere bakıldığında, geleneksel halk dansları oldukça zengin bir birikime sahip olmasına rağmen, bu birikimin müze uygulamalarına yeterince yansımadağı görüldü. Oysa SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri’nde çok sayıda geleneksel halk dansı unsurumuz kayıtlıdır. Temsili Liste’de geleneksel halk danslarımız ile ilgili bir unsurumuzun olmaması ayrıca dikkat çekicidir. Bir miras unsuru olarak geleneksel halk danslarının korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması süreçlerine katkıda bulunabilecek SOKÜM müzelerinde gerçekleştirilecek müze uygulamalarının, dansların canlı performanslar eşliğinde, ziyaretçilerin de sürece dâhil edildiği, yaşayarak deneyimleyecekleri düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Geleneksel halk danslarını müzelerle taşıyan, yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalardan yola çıkarak, geleneksel halk danslarının müze ortamına taşınmasında ve nasıl müzelenilebileceği konusunda farkındalığın yaratılmasının yanı sıra geliştirilecek önerilerin de önemi büyük

* Geliş tarihi: 17 Nisan 2023 - Kabul tarihi: 25 Aralık 2023
Kasapoğlu, Pınar. “SOKÜM Müzelerinde Halk Danslarının Müzelenmesi: Sorunlar, Örnekler, Öneriler” *Milli Folklor* 142 (Yaz 2024): 86-99

** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye, pkasapoglu@ankara.edu.tr, pinarkasapoglu@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-0106-368X.

olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Geleneksel halk dansları, gösteri sanatları, SOKÜM koruma yaklaşımları, SOKÜM Müzesi, dansın müzelenmesi.

ABSTRACT

"Dance", which is based on religious beliefs and practices, where people convey their feelings and thoughts through their bodies, and which has gained new functions over time in the history of humanity, is a cultural universal, one of the common fields of study of many sciences. Folk dance, which is one of the main research subjects of social sciences such as folklore, anthropology and ethnology with its ritualistic structure and rich historical background, is one of our traditional performing arts and a cultural heritage element that must be safeguarded in order to keep it alive and transfer it to future generations. It is seen that "traditional folk dances", which are discussed under the title of "performing arts", take place in an important part of the national and international studies on the safeguarding of ICH. The process of making intangible or living cultural heritage visible is essentially a musealization process. With the "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage" accepted by UNESCO in 2003, one of the spaces used during the "safeguarding" studies has been "museums". In 2007, after the adoption of the Convention, the International Council of Museums (ICOM) added the concept of "intangible cultural heritage" to the definition of museum, aiming to safeguard the tangible and intangible cultural heritage together and in its context. These developments have also led to the formation of ICH museology with a new and contemporary understanding of museums. ICH museums come to the fore with approaches such as raising awareness in the society, keeping them alive, enlivening, transferring and ensuring the participation of the community. On the other hand, how the intangible cultural heritage in museums can be realized with such museum practices and how successful they can be are still discussed by the experts of the subject. When the current museum practices are examined, it is seen that one of the intangible cultural heritage areas that are difficult to museum is the "performing arts" area and the elements belonging to this area. In Türkiye, it is observed that museum practices are mostly limited to traditional folk theater genres (Karagöz, puppet, meddah, orta oyunu, village theatrical plays), and practices/activities about traditional folk dances and music are inadequate – or even absent. It can be said that some of the problems and discussions in the historical process as well as the difficulties in exhibiting our traditional folk dances in the museum are the reason for this. While folk dances, folk music and related shows were sacrificed to the "folklorism" fashion in the past, problematic areas such as "authenticity", "detachment from context", "staging" and "touristification" in folk dances are among the issues that need to be taken into consideration today as in the past. On the other hand, there are important studies and examples on the subject carried out internationally, both in the ICH Convention processes and in the context of the safeguarding of cultural heritage. When these examples are examined, especially those included in the Register of Good Safeguarding Practices; there is "Fandango's Living Museum - Brazil". In addition, "Interactive Dance Dissemination in Museums Project" and "Dance as ICH: New models of organizing participatory dance events (Dance-ICH) Project" appear to be important practices/events and projects focusing on traditional folk dances. These samples are successful examples that can inspire us to museumize our traditional folk dances. When we look at the practices and activities carried out in the field of performing arts in the intangible cultural heritage museums, which are increasing in number in Turkey, it is seen that although traditional folk dances have a very rich accumulation, it is not sufficiently reflected in museum practices. Moreover, it is also noteworthy that although we have a large number of traditional folk dance elements registered in the ICH Türkiye National Inventory List, we do not have an element related to our traditional folk dances in the UNESCO Representative List of the ICH of Humanity. Museum practices that can contribute to the processes of safeguarding, maintaining and transmitting traditional folk dances to future generations as a heritage element, it is seen that there is a need for arrangements where the dances are accompanied by live performances and the visitors are included in the process and they can experience them by living. Based on the studies carried out abroad that brought traditional folk dances to museums, in the transfer of traditional folk dances to the museum environment and in addition to raising awareness about how to museum, the suggestions to be developed will be of great importance.

Keywords

Traditional folk dances, performing arts, ICH safeguarding approaches, ICH Museum, museology of dance.

Anadolu topraklarında var olan tarihsel ve kültürel birikimin tüm çeşitliliğini içinde barındıran “geleneksel halk dansları” önemli ve değerli bir kültürel miras unsurumuzdur. Halk danslarımızın tarihsel gelişimine baktığımızda Türk halkbilimi çalışmaları

rının tarihçesiyle halk danslarıyla ilgili gelişmeler neredeyse paralel bir seyir izler. Rıza Tevfik (1900)¹ ve Selim Sırrı Tarcan'ın (1926)² öncü çalışmalarıyla başlayan ve erken Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları (1912-1931), Halkevleri (1932-1950) ve daha sonra Köy Enstitüleri'nde (1940-1954) sürdürülen halk müziği ve halk danslarına yönelik ilgi ve çalışmalar “millî dans yaratma” süreci olarak tanımlanmıştır (Öztürkmen, 1998). Bu süreç aynı zamanda “millî müzik yaratma” anlayışının da hâkim olduğu bir süreçtir (Coşkun Elçi, 2008: 44). Halkevleri bünyesindeki çalışmalar halk müziği derleme ve icrası ile halk danslarının sergileme geleneğinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu dönem halk müziği ve halk danslarının yerel derleme çalışmalarının yanı sıra şenlik ve bayramlarda gerçekleştirilen gösterilerle yaygınlaşmaya başladığı bir dönemdir. Özellikle 1933-1950 yılları arasında düzenli olarak kutlanan “Halkevi Bayramları” derlenen halk dansları ve halk müziği gibi yerel kültürel formların düzenli olarak sunulduğu bir ortam oluşturmuştur (Öztürkmen, 2016: 128-129).

Halk danslarının derleme ve sergileme dönemini 1960'lı yıllardan itibaren üniversite öğrencilerinin halk danslarına olan ilgileriyle kurulan dans gruplarının “sosyal etkinlik aracı”na dönüştüğü, öğrencilerin ve öğreticilerin “dans öğrenme ve öğretme”, yani bir “aktarım” sürecinin yaşandığı dönem izlemiştir. Yine aynı yıllarda “Türk Halk Oyunlarını Yayma ve Yaşatma Tesisi” ile dans çalışmaları Halkevleri geleneğine benzer şekilde devam ettirilmiştir. 1970'li yıllardan itibaren Milliyet Gazetesi, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından halk dansları yarışmaları düzenlenmeye başlanmış, bu yarışmalar büyük şehirlerde halk danslarının yaygınlaşmasında büyük bir etki yaratmıştır. Benzer yıllarda özel girişimlerle kurulan “folklor dernekleri”nin yoğunluklu olarak halk dansları çalışmaları yapmaları nedeniyle zamanla -folklor terimi üzerinde- anlam karmaşasına da yol açarak folklor denilince halk danslarının anlaşıldığı, “folklor ekipleri”, “folklor oynamak” gibi terimlerin bilim dışı kullanımlarıyla hayatımıza girdiği bir dönem yaşanmıştır. 1975 yılında devlet eliyle kurulan Devlet Halk Dansları Topluluğu (DHDT) kendisinden sonraki süreci de yakından etkileyen bir dönemi temsil etmiştir. Bu kurumun “halk danslarını stilize etme” ve “seyirlik popüler bir sanat türü” haline gelmesinde, otantiklik, sahne düzenlemesi gibi konulardaki tartışmalarla birlikte halk danslarının sahneleme geleneğinde, temsil ve tanıtımda önemli rolü olmuştur (Öztürkmen, 1998: 266; Öztürkmen, 2016, Kurt, 2013: 11). 1990'ların sonu 2000'lerin başından itibaren “Sultan of the Dance”, “Anadolu Ateşi”, “Shaman Dans Tiyatrosu” gibi özel profesyonel dans toplulukları ortaya çıkmış ve benzer sahneleme geleneğini sürdürmüşlerdir (Kurt, 2017: 128-139). Yakın dönemde halk dansları yarışma geleneğinin bir uzantısı olarak kültürel ve sanatsal bir oluşumun bu kez bir spor faaliyeti yaklaşımıyla 2003 yılında Türkiye Halk Oyunları Federasyonu (THOF) adıyla kurulduğunu not düşmemiz gerekir.

Kısaca, 1920'lerde akademik yayınlarla başlayan halk dansları çalışmaları, 1940'lı ve 1950'li yıllarda Halkevleri faaliyetleri içinde derleme ve gösterim şeklinde, 1960'lı 1970'li yıllarda ise üniversiteler ve dernekler aracılığıyla gerçekleştirilen yarışmalar, festivaller ve gösteriler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'ler ve sonrasında ise geleneksel halk dansları, “millî dans”tan bir tür “sosyalleşme etkinliğine” evrilmiş ve sonunda da halk danslarına yeni yorumlar getiren gruplar ve yeni uygulamalarla geleneğin modernle buluştuğu “sanatsal gösterilere”³ dönüşmüştür.

Kurum ve kuruluşlar üzerinden tarihsel gelişimini okuduğumuz geleneksel halk danslarının geçirdiği bu değişim ve dönüşüm sürecinde öncelikle dikkatimizi çeken noktalardan biri de “kültürel mirasın kuşaklar arası aktarımı”nda yaşanan değişimdir. Geleneksel halk danslarının *kültürleme sürecinde*, bağlamında yaşatılarak, yani *sargın*

eğitim ile aktarılması; derneklerin, kurumların, kişi ve toplulukların devreye girmesi ile özellikle büyük şehirlerde *örgün ve yaygın eğitimle*⁴ aktarıma dönüşmüştür. Özel günlerde, kutlamalarda büyüklerinden gözlemleyerek, yaşayarak ve tekrar ederek öğrendiği geleneksel dansları, yeni kuşak üyeleri tarafından artık okullarda beden eğitimi dersi bünyesinde ya da özel eğitimler eşliğinde, halk eğitim merkezlerinde, özel kurslarda öğrenilmeye, öğretilmeye, yani “aktarılmaya” başlanmıştır. Geleneksel halk danslarının “aktarımının”, “yaşatılmasının”, “yeniden canlandırılmasının” geçirdiği bu değişim ve dönüşüm, bu süreçte eleştirilere ve çeşitli tartışmalara da yol açmıştır. Geleneksel Türk halk danslarını akademik olarak çalışan bilim insanları ile daha çok finansal kazanç ve performans amaçlı kurulan özel grup ve toplulukların, gerek terimsel adlandırmalarda, gerek sahneleme teknikleri açısından ortak bir paydada buluşamadıkları görülmektedir. Ayrıca, gösteri sanatlarının önemli bir parçası olan halk danslarının “folklorizasyon”, “turistifikasyon”, “aşırı ticarileştirilme”, “bağlamından koparma”, “aşırı millileştirme” gibi problemlerle karşı karşıya kalan bir alan olduğu görülmektedir (Ölçer Özünel, 2018a, Ölçer Özünel, 2018b; Aikawa 2004; Griffith, 2014; Heillier-Tinoco, 2004; Deboos, 2012; Van Binsbergen, 1999). Tarihsel süreçte, folklor derneklerinin, halk dansları yarışmalarının başladığı bu sıkıntılı benzer süreç, günümüzde ülkemizde artan turizm aktiviteleri ile turistlerin taleplerine cevap verebilmek için adı geçen grup ve toplulukların yanlış, eksik uygulamaları, “pazar değeri” olan bir gösteri haline getirilmesi bu problemleri körüklemektedir (<http://www.unesco.org.tr/Pages/168/19>). Bu sebeple, kültürel mirasın koruma çalışmaları bağlamında ele alınabilecek bu çalışmalar, ironik olarak, kültürü korumaya çalışırken ona zarar verme boyutuna gelebildiği düşünülmektedir.

Geleneksel Türk halk dansları özelinde eleştiriler göz önüne alındığında en çok şu başlıklar altında tartışmalar kendini göstermektedir: “Tarcan Zeybeği”⁵ örneğinden yola çıkarak, belli bir yöreye ait dansların tek tipleştirilmeye çalışılması; “otantiklik ve stilizasyon” tartışmaları; halk danslarının yarıştırılması problemi; derneklerin ekonomik kazançlarının olmasıyla birlikte dernekler arası rekabetin yükselmesi; eğitimci, kostümcü, müzisyen gibi sektörel davranışların verdiği zararlar; kostüm, müzik ve sahne düzenlemelerinin çoğu yöre danslarında ortak bir şekilde kullanılması ve dans çeşitliliğinin görünürlüğünün azalmasıyla tek tipleşmenin yaşanması vb. gibi.

SOKÜM müzeleri bu sorunları da dikkate alacak önlemlerle, farkındalık yaratma, yaşatma, canlandırma, aktarma ve topluluğun katılımını sağlayacak yaklaşımlarıyla yeni fırsatlar yaratabilir. Öte yandan mevcut sorunları da ortadan kaldıracak bu tür müze uygulamalarıyla (özellikle halk dansları alanında) somut olmayan kültürel mirasın nasıl hayata geçirilebileceği ve ne kadar başarılı olunabileceği dün olduğu gibi bugün de konunun uzmanlarınca tartışılmaktadır.⁶

SOKÜM unsurlarının müzelenmesi çok yönlü bakış açılarına sahip yeni müzecilik eğilimleriyle SOKÜM müzelerinin, yaşayan kültürel mirasın korunmasında üstleneceği roller giderek daha da önemli hale gelmektedir.

Gösteri Sanatları Alanında Halk Danslarının Görünürlüğü

Gösteri sanatları altında “*geleneksel tiyatro (Karagöz, kukla, meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunları), halk dansları, halk müziği, Aşık icra ve geleneği, halk sporları vb.*” gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Bu makalede sadece “halk dansları” alanına odaklanılmıştır.

Gösteri sanatlarına ait unsurların Sözleşme’nin uluslararası alanda görünür yüzü olan uluslararası listelerde (*İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı*) somut olmayan kültürel mirasın diğer alanlarına ait unsurlarından

daha az sayıda olması da dikkat çekicidir. Aralık 2023 tarihine ait tüm liste kayıtları incelendiğinde SOKÜM unsurlarının 145 ülkeye ait 730 unsurdan oluştuğu görülürken, yalnızca “gösteri sanatları” (#performing arts) anahtar kelimesi ile yapılan taramada 52 ülkeye ait 96 unsur bulunmaktadır (<https://ich.unesco.org/en/lists>). Listelerde Türkiye incelendiğinde, gösteri sanatlarıyla bir yönüyle ilişkilendirilen (*Balaban/Mey Zanaat-kârlığı ve İcra Sanatı; Nasreddin Hoca Fıkra Anlatma Geleneği; Dede Korkut- Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği; Nevruz; Mesir Macunu Festivali; Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali; Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah; Geleneksel Sohbet Toplantıları; Âşıklık Geleneği ve Mevlevî Sema Törenleri*) unsurlarımız dışında, gösteri sanatları alanıyla doğrudan ilgili olan unsurlarımızın *Meddahlık Geleneği* ve *Karagöz* olduğu görülmektedir

([https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00228&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00228&multinational=3#tabs)).

SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri’nde ise, doğrudan “dans” ile ilgili *Geleneksel Halk Dansları* başlığı altında; *Davul Oyunları, Erkek Oyunları, Bar, Bıçak Oyunları, Cezayir Havaları, Halay, Horon, Kafkas Halk Oyunları, Karşılama Oyunları, Kaşık Oyunları, Kılıç Kalkan Oyunu, Köçeklik, Reyhani Oyunu, Seyirlik Oda Oyunları, Teke Zortlatması, Kadın Oyunları ve Zeybek Oyunları* olmak üzere 17 unsur kaydı bulunmaktadır, tüm yerel kayıtlarla birlikte toplam kayıt sayısı ise 52’ye ulaşmaktadır (<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>).

Ulusal envantere kayıtlı çok sayıda geleneksel dans unsurumuz bulunurken Temsili Liste’de henüz “dans” ile ilgili unsurumuzun olmaması dikkat çekicidir. Uluslararası listelerde “geleneksel danslar” ile ilgili unsurlar incelendiğinde Türkiye’den de “halay, horon, hora, zeybek, bar” gibi birçok yörede ortak bulunan danslardan bu listelere girebileceği düşünülmektedir.

SOKÜM Müzeleri ve Somut Olmayan Kültürel Mirasla İlişkili Müzelerdeki Uygulamalar

Türkiye’de bulunan SOKÜM Müzeleri’nin ve *Somut Olmayan Kültürel Mirasla İlişkili Müzeler*’in *gösteri sanatları* başlığı altında yer alan müze etkinlikleri incelendiğinde daha çok geleneksel halk tiyatrosu alanlarıyla (*Karagöz, kukla, meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunu*), çocuk oyunları (*çelik çomak, seksek, topaç, vb.*) ile ilgili uygulamalar ve belirli günlerde gerçekleştirilen Âşık icra ve geleneğiyle ilgili aktiviteler yer almaktadır. Ankara’da bulunan *THBMER Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi*⁸, *Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Yaşayan Köy Anadolu Açık Hava Müzesi* ve *Beyazırva Yaşayan Müze*⁹ ve bu müzelere ek olarak ele alınan bir diğer yerel müze ise *Mardin Arkeoloji ve Etnografya Müzesi*’dir. Bu müze, klasik müze anlayışına sahip bir müze olmasına rağmen müzede gerçekleştirilen SOKÜM koruma çalışmaları sebebiyle *SOKÜM ile İlişkili Müzeler* sınıflamasına dâhil edilerek seçilmiştir. Müzelerdeki bireysel gözlem ve deneyimler, müze yetkilileri ile yapılan görüşmeler ve literatür kaynaklarında yer alan bilgiler ışığında şu bilgilere ulaşılmıştır:

Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, 2013 yılından bu yana SOKÜM koruma çalışmalarını başarıyla sürdüren SOKÜM alanlarının müzelenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından Türkiye’deki birçok müzeye örnek olan bir müzedir. Ankara ve ilçelerinde alan araştırması gerçekleştirilmiş ve bu araştırmadan elde edilen bilgiler müzenin arşivine aktarılmıştır. Ayrıca bu araştırmanın verilerinden ve devam eden derleme çalışmalarından SOKÜM katalogları oluşturulmuş ve bu bilgiler müzede uygulama modellerine dönüştürülmüştür (Baki Nalcioğlu, 2018a: 133; Baki Nalcioğlu, 2018b: 24-25). Müzede diğer alanlarda yapılan uygulamalara ek olarak *Gösteri Sanatla-*

rı Atölyesi de yer almaktadır. *Geleneksel halk tiyatrosu* altında ele alınan *gölge oyunu* başlığıyla ilgili öncelikle tarihsel bilgi verilmekte ve SOKÜM Temsili Liste’de yer alan unsurumuz Karagöz geleneği aktarılmaktadır. Karagöz ve Hacivat gibi karakterler (*Karadenizli, Zenne*, vb.) tanıtılmakta, deve derisinden bu tasvirlerin ne şekilde yapıldığı anlatılmakta, Karagöz perdesi, kullanılan araçlar (*nareke, tef, göstermelik* vb.) tanıtılmaktadır. Daha sonra ziyaretçilere kısa bir Karagöz gösteri yapılmakta, gösteri sonunda da aynı deneyimi yaşamak isteyen izleyiciler perde arkasına çağırılarak kendi gösterilerini yapmaları sağlanmaktadır. Kimi zaman orta oyunu karakterleri (*Kavuklu, Pişekâr*, vb.) tanıtılmakta, kimi zaman da Kavuklu ve Pişekâr karakterleri tarafından kurgusal bir bütünlükte müze gezdirilmekte ve daha sonra da ziyaretçilere kısa bir orta oyunu sergilenmektedir. Akademik bilgi verilirken Karagöz ve orta oyunu karakterlerinin benzer ve farklı yönleri karşılaştırılarak anlatılmaktadır. Gösteri sanatları başlığı altında ele alınan bir başka sanat dalı olan “kukla ve kuklacılık” hakkında da bilgi verilmekte, kukla çeşitleri (*ip, el, kaşık*, vb.) tanıtılmakta ve kısa bir kukla gösterisi yapılmaktadır. Ayrıca, gösteri sonrası müze ziyaretçileri eğer isterlerse kendi Karagöz tasvirlerini ya da kuklalarını yapabileme imkânı da bulmaktadırlar.

“Duyarım, unuturum. Görürüm, hatırlarım. Yaparım, anlarım.” anlayışı üzerine kurulu olan SOKÜM müzecilik uygulamalarında verilen akademik ve geleneksel bilgilerin sonunda her zaman müze ziyaretçilerinin aktif katılımı sağlanmaya çalışılmakta ve bilginin kalıcılığının sağlanması amacıyla *yaparak-yaşayarak öğrenmenin* gerçekleştirilmesi teşvik edilmektedir. Müzeye davet edilen geleneksel ustalar tarafından belli zamanlarda verilen bu atölye çalışmaları hem kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını teşvik etmekte hem de usta-çırak ilişkisini ortaya çıkartma potansiyeli taşımaktadırlar. Çocuk oyunları ile ilgili olarak da oynanacak oyunun çeşidine göre mekân belirlenerek (müze içi ya da bahçesi) önce oyunlar ve kuralları anlatılmakta, sonra nasıl oynandığı gösterilmekte, en sonunda da ziyaretçilerin oyunları oynayarak deneyimlemesi teşvik edilmektedir.

Ankara’daki SOKÜM müzelerinde geleneksel tiyatro uygulamalarının aksine, *Mardin Müzesi*’nde¹⁰ gösteri sanatları başlığı altında karşımıza “geleneksel halk dansları ve müziği koruma çalışmaları” çıkmaktadır. Bu müzede, günümüzde bu uygulamalara devam edilmese de 2010-2019 yılları arasında SOKÜM koruma çalışmalarında müzecilik alanında aktif çalışmalar yürütülmüştür. Müzede sözlü geleneklerin ve ifadelerin, ayrıca gösteri sanatlarının, özellikle müzik ve dans aktivitelerinin sunumu, tanıtılması ve korunması için çalışmalar yapılmış ve müze çok sayıda ödül almıştır (Erdoğan, 2017: 89). Bahsi geçen yıllar arasında Mardin Müzesi’nde, müzede eğitim çalışmaları bünyesinde masal anlatıcılığı yapılmış ve buna ek olarak da hafta sonları halka açık bir şekilde yörenin geleneksel müzik, dans, eğlence kültürünün yeniden canlandırıldığı ve aktarıldığı *Leyli Geceleri* düzenlenmiştir. Mardin’de toplu çalma söyleme geleneğinin bu gecelerde yeniden canlandırılması, kentlin çok dilli kültürünün bir sonucu olarak da şarkıların dört ayrı dildeki sözlerle söylenmesi kültürel bir zenginlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Uygur, 2014: 87). Bu gecelerde yöresel sanatçıların katılımlarıyla, yöresel türkülerin söylendiği, SOKÜM Ulusal Envanter Listesi’ne de kayıtlı olan *Reyhani*¹¹ gibi yöresel dansların icra edildiği, ziyaretçilerin katılımının da sağlanarak koruma çalışmalarına katkıda bulunduğu bilinmektedir. Müzenin *Gündelik Yaşam Kültürü* bölümünde Mardin’de gündelik yaşamın bir parçası olarak kabul edilen Mardin geleneksel müziğinin enstrümanları (*reba, kanun, ney, tef*) cemekân ardında sergilenmektedir. Bu müzenin diğer müzelerden ayrıldığı yön ise, yörenin geleneksel müzik kültürünün bir parçası olan yerel sanatçıların belli dönemlerde müzenin bu bölümünde ziyaretçilere geleneksel

enstrümanlarıyla canlı performanslar sergilemeleridir. Camedkânda sergilenen enstrümanların yerel sanatçılar elinde hayat bulduğu bu performanslar sırasında gerçekleşen etkileşimle ziyaretçilerin de bu müziklere eşlik ettikleri hatta dans ettikleri de görülmektedir¹² (Kasapoğlu, 2021).

Ele alınan az sayıdaki ulusal uygulamalar dışında yurtdışında konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde müzede geleneksel dansların korunmasına odaklı önemli uygulama/etkinlik ve projelerin bulunduğu görülmektedir. Sözleşme'nin koruma yaklaşımlarına uygun olarak düzenlenmiş, örnek olabilecek uygulamalardan bazıları aşağıda verilmiştir:

1. Fandango'nun Yaşayan Müzesi - Brezilya

UNESCO tarafından 2011 yılında *Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı* olarak seçilen *Fandango'nun Yaşayan Müzesi*, somut ve somut olmayan kültürel mirası bir arada koruyan, "obje ve mekân"ın yanında "özneyi ve karşılıklı iletişimi" merkeze alan Brezilya'da kurulmuş bir SOKÜM müzesidir. Müze bünyesinde gerçekleştirilen geleneksel dans koruma çalışmaları, "gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar ve el sanatları geleceği" alanlarında gerçekleştirilen uygulamalarıyla dikkat çekicidir (<https://ich.unesco.org/en/BSP/fandango-s-living-museum-00502>). Bu müze sürekliliği sağlamakta ve yerel düzeyde iş birliği ve kültürel alanla ilgili kültürel pratikleri pekiştirmektedir (Erlien ve Bakka, 2017:142).

Müzedeki koruma altına alınan *Fandango*, Brezilya'da yaşayan yerel *Caiçara* topluluğunun tarım, hasat ve balıkçılık gibi toplu geçim faaliyetlerini imcece usulü birlikte yapan insanların gerçekleştirdikleri, içinde çok sayıda (dans, müzik, şölen, kutlama vb.) ritüelistik uygulamanın bulunduğu kültürel bir ifadedir.

Resim 1-2. Fandango dans performansı ve müzik grubu

Fandango'nun Yaşayan Müzesi, SOKÜM koruma yaklaşımlarını destekleyen yeni müzecilik anlayışına dayanarak ve koruma eylemlerini teşvik eden, fandango pratiğinin canlandırılması, yaşatılması, sürdürülebilmesi ve korunmasına katkıda bulunurken aynı zamanda ziyaretçilerin kültür aktarıcısı ve taşıyıcıları ile etkileşime girmesini sağlayan bir müzedir. Müzede gerçekleştirilen koruma çalışmalarının *gösteri sanatları* başlığı altında "dans ve müzik geceleri", eğlenceleri, eğitimleri ve gösterileri düzenlenmektedir. *Toplumsal uygulamalar* alanındaki etkinliklerle imcece kültürü yeniden canlandırılmakta, *el sanatlarına* ilişkin olarak fandango şarkıları eşliğinde dans eden çiftlerin özel olarak ahşaptan yapılmış ayakkabılarının müzede yeniden üretimi, aynı zamanda gitar, rebecca, viyola ve teften oluşan enstrümanların yapımı atölye çalışmaları düzenlenmektedir.

Bu müze, fandango evlerini, enstrüman yapımcılarını, kültür ve araştırma merkezlerini ve yerel el sanatlarının satıldığı mekânları da içermekte, ziyaretçileri ile fandango kültür temsilcileri arasında iletişim, etkileşim deneyimi oluşturmaktadır. Aynı zamanda, topluluklar, zanaatkarlar, araştırmacılar, yerel toplumun diğer üyeleri ve sürdürülebilir turizm arasındaki bağlantıları güçlendirerek ve performans ile aktarımın uygulanabilirliğini arttırmaktadır.

2. “Müzelerde Etkileşimli Dans Yayılımı Projesi” - Norveç

Geleneksel dansların SOKÜM Sözleşmesi bağlamında müzelenmesi konusunda gerçekleştirilen örneklerden birisi de *Müzelerde Etkileşimli Dans Yayılımı Projesi*'dir (2015-2018). Bu proje *Norveç Geleneksel Müzik ve Dans Merkezi* ile Norveç'teki üç büyük müzede (*Ringve Müzik Müzesi; Sverresborg Trøndelag Halk Müzesi ve Rockheim Ulusal Popüler Müzik Müzesi*) gerçekleştirilen üç geçici *etkileşimli dans sergisini* içermektedir. Proje yöneticisi, Tone Erlien tarafından bu sergilere çeşitli dans geleneklerini paylaşmak, gelenek taşıyıcılarının birbirleriyle ve ziyaretçilerle tanışmalarını ve *dans etkileşiminde bulunmalarını* sağlamak için dans grupları davet edilerek aktiviteler gerçekleştirilmiştir (<https://www.ichandmuseums.eu/en/inspiration-2/detail-2/museenedanser>).

Müzede gerçekleştirilen *Norveç'teki Danslar* başlıklı sergilerde, görsel malzemelerden yararlanılmış (fotoğraf, metin, video vb.) ve ziyaretçilerin dans gösterilerine dansçılarla birlikte aktif olarak katılmaları teşvik edilmiştir. Projede gerçekleştirilen bir başka sergide ise, 1934 inşa edilen ve 1960'larda düzenli dans gecelerine ev sahipliği yapmış eski bir topluluk evinin içinde *Yaşam Dansları* adıyla gerçekleştirilmiştir. Bu tarihi ev, 2012 yılında *Sverresborg Trøndelag Halk Müzesi*'nde tekrar kurulmuş ve geleneksel müze sergisine gelen ziyaretçilerin kendiliğinden *bir kültürel pratik etkinliğine* dâhil olmaları sağlanmıştır. Sergi alanı daha önce hayal edildiği gibi her köşede dansların birbirlerine öğretildiği büyük bir dans evine dönüştürülmüş, dansa katılmak ya da sadece performansı izlemek, katılımcıların isteklerine bırakılmıştır.

Proje sonunda Erlien, bahsi geçen sergilerin ve performansların yaşatarak korumayı önemli şekillerde desteklediğini, bunun mirasın aktarıcılarının da bu uygulamalara dâhil edilmesi ile mümkün olabildiğini belirtmiştir. Yeni müze eğilimleri ile müzelerin yaşatarak korumayı benimsemesine yardımcı olmak için *kültürel pratik etkinliklerinin* düzenlenmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu uygulamalar dansın, sadece performans biçiminde olmadan da müzede yer alabileceğini ve 2003 Sözleşmesi'nde yer aldığı gibi kültürel pratiğin yaşatılmasına katkıda bulunduğunu göstermiştir (Erlien ve Bakka, 2017).

3. “SOKÜM Olarak Dans: Katılımcı dans etkinliklerini kolaylaştıran yeni modeller (Dans-SOKÜM)”- (Norveç, Slovenya, Macaristan, Romanya, Yunanistan ve Belçika)

2022-2025 tarihleri arasında tamamlanması planlanan, Avrupa Birliği tarafından desteklenen *SOKÜM Olarak Dans Projesi*, “yerel dans toplulukları, müzeler ve halk” arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi ve desteklemeyi amaçlayan uluslararası bir projedir. Proje boyunca, altı ülkeden dokuz ortak kurum¹³, dans etkinliklerinin geleceği için sürdürülebilir çözümler bulmanın gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bunun için, dans grupları ile müze çalışanları arasında yeni iletişim-paylaşım yollarının bulunması ve müze sergi alanlarının dans alanlarına dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Proje süresince, uluslararası atölye çalışmaları yapılması; dans, kültürel miras ve müze uzmanlarının “SOKÜM ve müzeler”, ‘dans ve müzeler’, ‘dans bilgisi’ ve ‘dans aktarımı’ gibi konularda sunumlar ve araştırmalar yapmaları planlanmaktadır (<https://www.dancingaslivingheritage.eu>).

Proje kapsamında daha önce belirlenen ilk atölye çalışması Belçika, Flanders'daki *Müzik ve Sahne Sanatları Mirası Merkezi (CEMPER)* tarafından düzenlenmiştir (30 Ocak- 1 Şubat 2023). Bu atölyelerde SOKÜM uzmanları, müze ve dans uzmanları tarafından gerçekleştirilen bilimsel konuşmalar yapılmış, müzeler ve miras toplulukları arasındaki ilişkiler, yaşanan problemler ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur (<https://www.dancingaslivingheritage.eu/events/workshop-1-cemper>). İkinci atölye, *Macaristan Açık Hava Müzesi*'nde 25- 28 Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu uluslararası proje ve müze uygulamalarında, “geleneksel halk danslarının ve dansçıların”; başka bir deyişle, SOKÜM olarak “performansın ve gelenek taşıyıcılarının” odağa alındığı görülmektedir. Bu uygulamalarda “mekân, kostüm, aksesuarlar” gibi somut kültürel miras unsurları ile “müzik, dans, gelenek aktarıcıları” gibi SOKÜM unsurlarının bir arada korunmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, 2010 yılında Temsili Liste'ye İspanya tarafından kaydedirilen Flamenko dans kültürünü yansıtan ve geleneksel bir dansın müzelenmesine somut örnek olan *Flamenko Dans Müzesi (The Flamenco Dance Museum)* tanıtılmıştır (<https://www.dancingaslivingheritage.eu/news/report-from-workshop-1>). Bu müze, Endülüs'ün ana kültürel mirası olan Flamenko'yu keşfetmek isteyen ziyaretçiler için Flamenko kültürünü öğrenebilecekleri, dansı deneyimleyebilecekleri, dans, müzik ve gitarın bir araya getirildiği bir müzedir. Bu müzede ayrıca, orijinal Flamenko gösterini izleyebilmek, dans dersleri alabilmek ve bu kültürü yaşamak mümkündür (<https://museodelbaileflamenco.com/index.php/en/the-museum/>).

Fotoğraf 3-4-5. Flamenko Müzesi'nde farklı dans deneyimleri

Geleneksel Halk Danslarının Müzelenmesinde Uygulama Önerileri

Ülkemizde geleneksel dans müzelerinin kurulması fikri zaman zaman tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuda öncü girişimlere de rastlanır¹⁴. Hatta kurulması öngörülen geleneksel dans müzelerinin biçim ve içeriğine yönelik örneklerin ve model önerilerinin yer aldığı çalışmalar da bulunmaktadır¹⁵.

Somut olmayan ve yaşayan kültürel mirasın görünür kılınması süreci özünde bir müzeleştirme sürecidir. Sayıları her geçen gün artmakta olan SOKÜM müzelerinde geleneksel halk danslarının müze ortamına taşınmasında, SOKÜM koruma yaklaşımları ilkeleri doğrultusunda, farklı ve yeni yaratıcı fikirlere gereksinim duyulmaktadır.

Konuya ilişkin bu öneri ve uygulamalar kendi kültürümüze ve dans pratiklerimize uyarlanarak SOKÜM müzelerinde yararlanılabilir:

Öncelikle halk dansları geleneği ve bu danslara eşlik eden müzikler yaygınlığı, özgünlüğü ve çeşitliliği ile önemli SOKÜM unsurlarını barındırır. Halk danslarının icrası gösteri sanatları içinde en yaygın olanlarından birisidir. Danslar müzelenirken tespit edilecek adlandırmalar ve sınıflandırmalar konusu önemlidir.

Türk Halk Dansları üzerine çalışmalar yapan Cemil Demirsipahi (1975), Sadi Yaver Ataman (1975), Şerif Baykurt (1976) ve Metin And (2012) gibi araştırmacılar geleneksel dansları *halay*, *horon*, *bar*, *zeybek*, *karşılama* gibi türlere göre ya da her dansın derlendiği yörenin ve türünün adıyla anılan yerel-bölgesel danslar olarak sınıflandırmışlardır (Akkaya, 2014: 99; Öztürkmen, 2016: 161). Günümüzde halk dansları üzerine çalışan konunun uzmanları da benzer sınıflama çalışmaları ve yeni denemeler yapmışlardır¹⁶ (Eroğlu, 2017; Özbilgin 1995; Sümbül, 1997; Şenol, 1997). Geleneksel halk danslarının gerek bu sınıflandırmalar gerek SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri'nde yer aldığı şekilde türler ya da yerel danslar- *Çayda-çıra*, *Kılıç-kalkan*, *Reyhani*, *Seğmen* gibi- dikkate alınarak izlenecek stratejiler dansın müzelenmesinde yol gösterici olmalıdır.

Öncelikle, yerel SOKÜM müzelerinde toplulukları temsil eden yöreye ait dans ve müzikleri sergileme ve koruma çalışmalarında seçilecek dansların ve bu dansın çevresinde gelişen kültürel unsurların neler olabileceğine karar verilmelidir: Örneğin, Ege Bölgesi'nde zeybek kültürü, İç Anadolu'da seğmen kültürü, Karadeniz Bölgesi'nde horon kültürü ve Doğu Bölgeleri'nde halay kültürü gibi.

Müzeler kendi bölgelerinde yaşayan yerel dansçıların müze etkinliklerinde yer almalarını, ziyaretçilerle etkileşime geçmelerini sağlayacak ortamları yaratmalıdırlar. Ayrıca dansların hikâyeleri, danslara eşlik eden müzikler, kullanılan kostümler ve danslara eşlik eden araç-gereç, eşyalar müze tekniklerinden yararlanarak sergilenmeli, ziyaretçiler için dansı yeniden canlandırma ve deneyimleme fırsatları yaratılmalıdır. Müzenin “geleneksel halk dansları” bölümünde kostüm ve ilgili eşyaların sergilenmesi dans performansı kadar önemlidir. Bunlara ek olarak, görsel anlamda daha dikkat çekmesi için bu kostümleri giymiş dansçılar tarafından ziyaretçiler karşılanabilir ve bu dansçılar mihmandarlığında müze ziyaretçilere gezdirilebilir. Genellikle çok katlı ve çok ayrıntılı parçaları olan geleneksel halk dansları kostümleri hakkında da bilgi verildikten sonra isterlerse ziyaretçilerin de bu kostümleri giymeleri sağlanabilir.

Geleneksel halk danslarının müze ortamına taşınmasında günümüz müze iletişim teknolojileri geniş imkânlar sunuyor olsa bile en azından bir “görsel-işitsel bellekten” dansların farklı bakış açılarıyla oluşturulmuş fotoğraf ve videolarından yararlanmak mümkündür. Ayrıca, müzenin kendisi, müzede gerçekleştirilen dans etkinlikleri, dans ve kostümlerle ilgili bilgilerin bulunduğu broşürler de basılıp ziyaretçilere verilebilir.

Müze uygulamaları içinde -yurtdışı örneklerinde görüldüğü gibi- en çok ilgi çekeceği muhtemel olan “canlı performans atölyesi” oluşturulmalıdır. Özel günlerde ya da belli temalar altında gerçekleştirilecek “canlı performanslar” atölye çalışmalarında mirasın eğitim ve aktarım işlevine doğrudan katkıda bulunacaktır. Uygulamalar iki ayrı bölümden oluşabilir. Bunlardan ilki, geleneksel kostümleri ile dansçıların mümkünse canlı müzik eşliğinde gösterilerini sergileyecekleri bir bölümün oluşturulmasıdır. İkinci

uygulama ise, isteyen ziyaretçilere dans adımlarının öğretileceği bir ortamın oluşturulmasıdır. Böylece dansçıların gösteri sonrasında dans adımlarını öğrenmiş, ekiple dans etmeyi arzu eden ziyaretçilerle gösteriyi tekrarlamaları mümkün olabilir. Öncesinde kostümü, aksesuarları, hikâyesi ile ilgili bilgi aldıkları dansın nasıl sergilendiğini izlemek ve hatta dansçılarla birlikte dans etmek ziyaretçiler için çok önemli bir deneyim haline gelecektir.

Teknoloji günümüz modern müzecilik anlayışında önemli bir yer kaplamakta, sadece kültürel ifadelerin sayısallaştırılması ve arşivlenmesi için değil, aynı zamanda kültürel aktarım, eğitim ve toplum gelişimi açısından da kullanılmaktadır. Teknoloji, insan etkileşiminin yerini alamasa da yine de kültürel aktarımı yeni ve yenilikçi yollarla destekleyebilir. Bu sebeple, müzenin bir başka bölümünde teknolojiden yararlanılarak dansın sergilenmesi ve ziyaretçiler tarafından da farklı bir şekilde deneyimlenmesi sağlanabilir. Bu kısımda gerçek beden boyutundaki dans eden dansçıların görüntülerini ya projeksiyon aleti ile duvarlara yansıtılıp ya da maddi imkanlar daha uygunsuzsa büyük bir yarı dairesel ekran ile ziyaretçileri de ekip içinde hissettirerek dans etmeyi deneyimlemeleri sağlanabilir. Bu amaçla hazırlanmış mekân bir ses sistemi kurarak müzik eşliğinde sürekli dans etmeye uygun hale getirilebilir. Müze uygulamalarında başta dijital dans arşivlerinin oluşturulması olmak üzere teknolojinin ve bilgisayar programlarındaki gelişmelerin sonuçları SOKÜM unsurlarının korunması ve aktarımında önemli imkanlar sunmaktadır (Alivizatou-Barakou et al., 2017: 135; Skublewska-Paszowska et al., 2021).

İdeal bir müze koruma çalışmasının tasvir edildiğinin farkındalığıyla, bu koruma çalışmaları sırasında ortaya çıkacak olası problemler öngörülebilir. Öncelikle, odağın özne olduğu, çok sayıda insanın bir arada bulunması gereken, performansa dayalı bir koruma çalışmasının kolay olmadığı, olmayacağı aşikârdır. Dansçıların hem akademik anlamda hem de performans anlamında yetiştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan müzede teknolojinin kullanımı ne kadar önemli ve kolaylık sağlayıcı ise de bunun ekonomik olarak karşılanmasının da bir o kadar zor olacağı da öngörülmektedir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olan müzelerin söz konusu donanımına sahip olmaları ve devamlılığını sağlayabilmeleri için maddi destek sağlanması gerekecektir. Bunun için de müzenin bir bölümünde, örneğin akşamları, biletlerinin ayrıca satıldığı profesyonel dansçıların gösteri yapacağı etkinlikler düzenlenmesi düşünülebilir. Buna ek olarak bu dansları öğrenmek isteyen kişilere dans kursları açmak da hem müzede eğitim uygulamasını destekleyecek, hem de müzeye ek gelir sağlayacaktır. Bu uygulamalar ile dansçılar, müzisyenlere maddi gelir kaynaklarının yanı sıra görünürlük, tanınma ve saygınlık gibi manevi kazanımlar da sağlayacaktır.

Sonuç olarak, sayıları her geçen gün artan SOKÜM müzelerinde gösteri sanatları alanında gerçekleştirilen gölge oyunu, meddah ve orta oyunu gibi uygulama ve canlandırma örneklerinin yanı sıra geleneksel halk danslarının yeterince yer almadığı görülmektedir. Geleneksel halk danslarının müze ortamına taşınması giderek dansların farklı mecralarda, içeriği ve bağlamından kopuk sergilenmesi karşısında, önemli bir koruma önlemi olarak değerlendirilmelidir. Müze uygulamalarında, geleneksel halk danslarının canlı performanslar eşliğinde, ziyaretçilerin sürece dâhil edildiği, yaşayarak deneyimleyecekleri düzenlemelerle eğitim ve aktarım süreçlerine de katkıda bulunacaktır. Müzeleştirme süreçlerine başta konunun akademik uzmanları olmak üzere ilgili STK'lar, geleneksel dans eğitimcileri, dansçılar ve müzisyenler de dâhil edilmelidir. SOKÜM müzelerinde geleneksel halk danslarını görünür kılmakla çağdaş müzecilik anlayışlarıyla müzeyi hayatın içine yerleştirmek, korunması istenen unsurların sürdürülebilirliğine

destek olmak, yeni istihdam alanları yaratmak, ekonomik olarak katkıda bulunmak mümkündür.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Rıza Tevfik'in "Raks Hakkında" (1900) ve "Memelik-i Osmaniyye'de Raks ve Muhtelif Tarzları" (1909) makaleleri halk dansları alanında yazılan ilk makalelerdir.
2. 1926 tarihinde eski harflerle basılan "Tarcan Zeybeği" adlı kitap 1948 yılında Latin harfleriyle yeniden basılmış, 1992 yılında da Folklor Doğru Dergisi'nde tıpkıbasımı yapılmıştır (sayı 61, s.173-190).
3. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Adıgüzel ve Lumalı, 2020: 9-36).
4. "Kuşaktan kuşağa aktarım" ve "eğitim süreçleri" ile daha detaylı bilgi için bkz. (Kasapoğlu, 2015), (Aral, 2020), (Oğuz, 2021).
5. Tarcan Zeybeği, 1916 yılında Selim Sırrı Tarcan tarafından hazırlanan "bir method dâhilinde, başlangıcı ve sonu belli olan, muayyen figürleri olan" bir zeybek dansıdır.
6. 2004 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi* başlıklı sempozyum ile "somut olmayan kültürel mirasın nasıl müzelenmesi gerektiği, müzelerin bunun için yeterli olup olmadığı, ne tür yeniliklerin yapılması gerektiği" gibi konular tartışılmaya başlanmıştır ve günümüzde de bu tartışmalar devam etmektedir (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri 2004; Erlin ve Bakka 2017; Tekin, 2017:158; Dundes, 2018: 71-86; Oğuz, 2002: 44-58; Oğuz, 2021: 9; UTKM SOKÜM ve Müze Alt Çalışma Grubu Raporu, 2022).
7. Müzeler sınıflandırılırken UNESCO Türkiye Milli Komisyonu SOKÜM ve Müze Alt Çalışma Grubu'na ait rapordaki sınıflandırma kullanılmıştır.
8. THBMER SOKÜM Müzesi, Gazi Üniversitesi'nden Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi bünyesine geçtiğinden bu yana yaşanan mekân problemi dolayısıyla geçici olarak hizmet verememektedir: <https://hacibayram.edu.tr/thbmer/muzemiz>, (Erişim tarihi 05.09.2023).
9. "Beypazarı Yaşayan Müze" ve "Yaşayan Köy Anadolu Açık Hava Müzesi"nde de gösteri sanatlarının müzelenmesi açısından Ankara'da bulunan SOKÜM müzelerindekinden farklı bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. (Demir, 2010).
10. Yörede ve literatürde Mardin Müzesi olarak bilindiği için makalede de bu adla anılmaktadır.
11. Reyhani dansı SOKÜM Ulusal Envanteri'ne (no:1.029.12) kayıtlı bir unsurumuzdur.
12. Müzeyle ilgili bahsi geçen canlı müzik ve dans aktiviteleri sosyal medyada yer alan videolar aracılığıyla izlenebilir.
13. Projedeki ortaklar arasında Avrupa bölgesel müzeleri, üniversiteler, arşivler ve araştırma kurumları yer almaktadır: Geleneksel müzik ve dans için Norveç merkezi; Güney Trøndelag Müzeleri; CEMPER, Flandre Müzik ve Sahne Sanatları Mirası Merkezi; Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi Araştırma Merkezi; Sloven Etnografya Müzesi; ASTRA Ulusal Müze Kompleksi; Yunan Folklor Araştırma Merkezi - Atina Akademisi; Atina Ulusal ve Kapodistriyan Üniversitesi; Macaristan Açık Hava Müzesi.
14. Bknz. Ege Üniversitesi Türk Halk Oyunları Müzesi https://www.youtube.com/watch?v=_GBAeYWbfGE_
15. Bknz. (Atatoprak, 2021).
16. Konuyla ilgili çok sayıda makale ve yüksek lisans ve doktora tezi bulunmaktadır. "Halk Dansları/Oyunları Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezleri" incelemek için bkz. (Demir, M. vd., 2022).

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ö. ve Lumalı, H. Ö. "Bir Sanat Türü (mü?): Halk Dansları", *Sanattan Toplumla Türk Halk Dansları*, (Ed.: O. Yoncalık), İstanbul: Doğu Kütüphanesi, (2020): s. 9-36.
- Aikawa, N. "The International Convention For the Safeguarding of the ICH: Addressing Threats to ICH". *International Conference Globalization and Intangible Cultural Heritage*, Tokyo, Japan: 26-27 August (2004): 80-83.
- Akkaya, A. *Anadolu Halk Dansları ve Halk Dansları Üzerine Genel Değerlendirmeler*, Ankara: Phoneix. 2014.
- Alivizatou-Barakou, M., vd. "ICH and New Technologies: Challenges and Opportunities for Cultural Preservation and Development". *Mixed Reality and Gamification for Cultural Heritage*, Springer, (2017): pp. 1-30.
- And, M. *Oyun ve Biğü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2012.

- Ankara SOKÜM Müzesi, https://hacibayram.edu.tr/thbmer/ankara-sokum-muzesi?lang=tr-TR_ (Erişim tarihi: 22.12.2023).
- Aral, A. E. *Somut Olmayan Kültürel Miras: Örgün, Yaygın ve Sargın Eğitim*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 2020.
- Ataman, S. Y. *100 Türk Halk Oyunu*, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası. 1975.
- Atatoprak, G. “*Dans müzeleri ve Türkiye’de geleneksel dans müzesi için bir model*”, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2021.
- Baki Nalçioğlu, Z. “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Müze: Yaklaşımlar, Uygulama Örnekleri, Risk Alanları”, *Millî Folklor*, 15(120), (2018a):131- 139.
- “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi”, *II. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı Bildiri Kitabı (04-05 Nisan 2018)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, İstanbul. 2018b.
- Baykurt, Ş. *Türkiye’de Folklor*, Kalite Matbaası, Ankara. 1976.
- Beypazarı Yaşayan Müze, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/beypazarı-yasayan-muze_ (Erişim tarihi: 22.12.2023).
- Coşkun Elçi, A. “Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları”, *Millî Folklor*, S:78, (2008):37-54.
- Dance as ICH: New models of facilitating participatory dance events (Dance - ICH) Project*, <https://www.dancingaslivingheritage.eu/>, (Erişim tarihi: 22.12.2023).
- Dance as ICH: New models of facilitating participatory dance events (Dance - ICH) Project Report*, <https://www.dancingaslivingheritage.eu/news/report-from-workshop-1> (Erişim tarihi: 22.12.2023).
- Deboos, S. “Tourism promote the folklorisation process. The case of Kargil and Zanskar festival”, *Cuerpos y Folklore (S)*, (2012): s.170-181.
- Demir, S. “Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Projelerine Farklı Bir Bakış: Yaşayan Müze”, *Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik Sempozyum Bildirileri IV*, Ankara: VEKAM, (2010): s.265-277.
- Demir, M.; Özdemir, G. & Turan, Z. “Halk Dansları/Oyunları Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerle Yönelik İçerik Analizi (Bibliyografya)”, *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:37 (2022): pp:607- 617.
- Demirsipahi, C. *Türk Halk Oyunları*, Ankara: Türkiye İş Bankası. 1975.
- Dundes, A., “Fakelore Fabrikasyonu”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*, (Yay. Haz.: S. Gürçayır Teke), Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 2018.
- Erdoğan, N. *Mardin Müzesi Müze Eğitimi ve Etkinlikleri*, Mardin: Mardin Müze Müdürlüğü. 2017.
- Erlén, T. and Bakka, E. “Museums, Dance, and the Safeguarding of ICH: “Events of Practice” – A New Strategy for Museums?”, *Santander Art and Culture Law Review*, 2/(3) (2017): 135-156.
- Eroğlu, T., “Türkiye’deki Halk Oyunlarının Temel Özellikler, Tür ve Dağılım Bakımından İncelenmesi”, *The Journal of Academic Social Sciences*, no: 42, (2017): s. 67-78.
- Fandango’s Living Museum, <https://ich.unesco.org/en/BSP/fandango-s-living-museum-00502>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Flamenco, <https://ich.unesco.org/en/RL/flamenco-00363>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Griffith, B. “A Dance of Pachucos and Prostitutas: Class Representations and Folklorization in Costa Rican Swing Criollo”, *Joint Conference of the AMS-Southwest Chapter & SEM-Southern Plains*, Chapter (Vol. 3). (2014).
- Hellier-Tinoco, R. Power needs names: hegemony, folklorization, and the viejitos dance of Michoacán, Mexico, *Music, Power, And Politics* (pp. 55-72). Routledge. 2004.
- ICOM, ICH & Museums Project- IMPi, *(Interactive Dance Dissemination in Museums Project)*, <https://www.ichandmuseums.eu/en/inspiration-2/detail-2/museene-danser>, (Erişim tarihi: 22.12.2023).
- Karagöz, <https://ich.unesco.org/en/RL/karagz-00180>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Kasapoğlu, P. “*Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) ve Eğitim: Halk Kültürü Dersi Örneği*”. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 2015.
- *Dance and Music in the Museum*, 7th Symposium of the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe, (pp.25), Ankara, Türkiye. 2021.
- Kurt, B. “ ‘Türk Ulusu’nun Dans Yoluyla Temsili: Devlet Halk Dansları Topluluğu”, *folklor/edebiyat*, cilt:19, sayı:73, 2013. s. 9-22.
- *Ulus’un Dansı ‘Türk Halk Oyunları’ Geleneginin İcadı*, İstanbul: Pan Yayıncılık. 2017.
- Mardin Müzesi, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/gezilecekyer/mardin-muzesi_ (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Meddalık Geleneği, <https://ich.unesco.org/en/RL/arts-of-the-meddah-public-storytellers-00037>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Oğuz, M. Ö. “Etnografya Müzeciliğinden Uygulamalı Halk Bilim Müzeciliğine Geçmek”, *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*, Ankara: Akçağ Yayını. 2002.

- "Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım", *Milli Folklor*, 17, (2021): s. 5-15.
- Ölçer Öznel, E., "Yeni Hümanizm ve Kırılgan Miraslar: Küresel Köyün Yeni Soylu Vahşileri ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". *Milli Folklor*, 30(120). (2018a).
- , "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileşme". *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu*, Bursa, Türkiye, (2018b): s. 349-365.
- Özbilgin, M.Ö. "Türk Halk Oyunlarında Tür ve Biçim Sorunu", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.
- Öztürkmen, A. *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları. 1998.
- , "Folklor Oynuyorum", *Rakstan Oyuna Türkiye'de Dansın Modern Halleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, (2016): s.125-154.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri*. (Yay. Haz.: M. Ö. Oğuz, T. Saltık Özkan), Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları. 2004.
- Reyhani, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-279417/somut-olm-kult-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Skublewska-Paszowska, M. vd. "Methodology of 3D Scanning of Intangible Cultural Heritage—The Example of Lazgi Dance", *Applied Sciences*, 11(23). 2021.
- Sümbül, M., "Halk Oyunlarının Yapısal Dinamikleri: İç Yapı Dinamikleri", *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara, Türkiye. 1997.
- Şenol, A. "Halk Kültürü Olarak Halk Oyunlarının İç Dünyası ve Bu Pencereden Anlamı", *İçel Kültürü Dergisi*, S: 51, (1997): s. 29-30.
- Tarcan, S. S. *Halk Dansları ve Tarcan Zeybeği*. İstanbul: Ülkü Basımevi. 1948.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-279417/somut-olm-kult-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Tevfik, R. "Raks Hakkında (1900)", *Folklorla Doğru/Dans-Müzik-Kültür Çeviri- Araştırma Dergisi*, (Yay. Haz. M. Öztürk), S. 63, (1998): s. 275-285.
- Tekin, G. "Dönüşen Müzecilik ve Müzede Öğrenme: Ankara SOKÜM Müzesi Örneği", *Milli Eğitim*, Sayı:214, (2017): s. 155- 166.
- THBMER SOKÜM Müzesi, https://hacibayram.edu.tr/thbmer/muzemiz_2 (Erişim tarihi 22.12.2023).
- The Flamenco Dance Museum, (<https://museodelbaileflamenco.com/index.php/en/the-museum-of-flamenco-dance/>), (Erişim tarihi 22.12.2023).
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, SOKÜM Müzeciliğinin Türkiye'deki Güncel Durumu Hakkında, SOKÜM ve Müze Alt Çalışma Grubu Raporu, <https://www.unesco.org.tr/Pages/1810/91/Somut%20Olmayan%20K%3BC3%BClt%3BCrel%20Miras%20ve%20M%3BCze%20Alt%20C%3%87a1%4%B1%5%9Fma%20Grubu%20Raporu>, (Erişim tarihi 22.12.2023).
- UNESCO Listelerinde Türkiye:[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00228&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00228&multinational=3#tabs), (Erişim tarihi 22.12.2023).
- Uygur, H. K. "Mardin'in Geleneksel Eğlencesi: Leyli Gecesi", *Milli Folklor*, 13(102), (2014): s.86- 98.
- Van Binsbergen, W. M. J., "Nkoya royal chiefs and the Kazanga Cultural Association in western central Zambia today: Resilience, decline, or folklorisation?", E. A. B. van Rouveroy van Nieuwaal & R. van Dijk (eds), *African chieftaincy in a new socio-political landscape*, Hamburg/Münster: LIT-Verlag, (1999): pp. 97–133.
- Yaşayan Köy- Anadolu Açık Hava Müzesi, https://muze.yasayankoy.com.tr/tr/about_ (Erişim tarihi 22.12.2023).